

3. Παιδικό Τραύμα και Παιδική κακοποίηση

Αυτήν η ενότητα ασχολείται με το τραύμα και τις επιπτώσεις του στο παιδί. Μία από τις σημαντικότερες αιτίες τραύματος στα παιδιά είναι η παιδική κακοποίηση, η οποία **συνήθως εντείνεται κατά τη διάρκεια κρίσεων** και για αυτό παρουσιάζεται αναλυτικά.

Σε γενικευμένες κρίσεις, όπως π.χ. η οικονομική κρίση ή πανδημία, η συχνότητα παιδικής κακοποίησης/ παραμέλησης αυξάνεται. Οι λόγοι ποικίλουν: π.χ. φυσική απομάκρυνση γονέα ή θάνατος, ψυχική φόρτιση ή ψυχική ασθένεια γονέα λόγω ψυχοπιεστικών καταστάσεων, εντάσεις στο ζευγάρι, κοινωνική απομόνωση, φτωχοποίηση, χρήση ουσιών από τους γονείς ως μέθοδος διαφυγής από την πραγματικότητα, αύξηση της ενδο-οικογενειακής βίας λόγω απώλειας ψυχικών πόρων ή διεξόδων που στήριζαν την οικογένεια. Είναι γνωστή η **αύξηση** της ενδο-οικογενειακής βίας κατά τη διάρκεια της οικονομικής κρίσης και κατά τη διάρκεια της πανδημίας. Παρότι τα παιδιά μπορεί να μην επηρεάστηκαν άμεσα από τις ίδιες τις κρίσεις, επηρεάστηκαν μέσω των αλλαγών στην οικονομική, κοινωνική και ψυχολογική κατάσταση των γονιών τους.

Αφορμή για σκέψη

Γνωρίζετε κάποια οικογένεια που επηρεάστηκε έντονα στις τελευταίες δυο κρίσεις και με τη σειρά τους, επηρεάστηκαν αρνητικά τα παιδιά; Με ποιο τρόπο;

Με αυτή την έννοια, είναι χρήσιμο να γνωρίζουμε τις μορφές της παιδικής κακοποίησης, τις ενδείξεις και τις συνέπειες της.

3.1 Παραμέληση του παιδιού

Αυτή η μορφή έχει βρεθεί ότι απαντάται συχνότερα σε οικογένειες με προβλήματα κοινωνικο-οικονομικής φύσεως, χωρίς πάντα αυτό να αποτελεί κανόνα. Οι λόγοι εδώ ποικίλουν. Ίσως δεν υπάρχουν οι οικονομικοί πόροι για να καλυφθούν οι ανάγκες του παιδιού ή ίσως δεν υπάρχει η γνώση για το πώς αυτές καλύπτονται, σε ποιες υπηρεσίες θα πρέπει να απευθυνθούν με ποιο τρόπο (π.χ. σε ευάλωτες κοινωνικά ομάδες, δε μιλούν τη γλώσσα κλπ). Σε άλλες περιπτώσεις, δεν υπάρχει ο χρόνος ή οι ψυχικοί πόροι στο γονιό, ώστε να ανταπεξέλθει στις ανάγκες του παιδιού του, όπως π.χ. σε μια μονογονεϊκή οικογένεια, όπου ο μονογονεάς λείπει συνεχώς από το σπίτι για να εξασφαλίσει τα προς το ζην. Οποιαδήποτε βλάβη στην ψυχική υγεία του γονέα δυσχεραίνει την ικανοποίηση των πρακτικών και συναισθηματικών αναγκών του παιδιού με ένα ακραίο παράδειγμα αυτό της βαριάς κατάθλιψης, όπου ο γονιός μπορεί να είναι ξαπλωμένος σε ένα κρεβάτι όλη την ημέρα και να μην επιβλέπει ή φροντίζει τα παιδιά. Οι κρίσεις, ειδικά όταν είναι παρατεταμένες, μπορεί να πλήξουν την ψυχική υγεία των γονέων, έτσι η παραμέληση, ειδικά σε οικογένειες με παράγοντες επικινδυνότητας, αναμένεται να αυξηθεί.

Τα είδη της παραμέλησης μπορεί να είναι τα εξής:

Ιατρική Παραμέληση: Το παιδί δεν λαμβάνει επαρκή ιατρική φροντίδα, επειδή π.χ. γονιός δεν μπορεί οικονομικά ή δεν γνωρίζει πώς ή είναι αρκετά ψυχικά αποδιοργανωμένος για να το κάνει. Ίσως όμως υπάρχουν και άλλοι λόγοι στη

διάρκεια μιας κρίσης, όπως π.χ. στην κρίση της πανδημίας, όπου αποφεύγονταν εξετάσεις ρουτίνας στα νοσοκομεία από φόβο μετάδοσης λοιμώδους νοσήματος. Η ιατρική παραμέληση μπορεί να αφήσει μόνιμες βλάβες στην υγεία του παιδιού, π.χ. περιπτώσεις, όπου δεν δόθηκε οφθαλμιατρική θεραπεία στην κρίσιμη ηλικία ή σε περιπτώσεις μεταγεννητικών επιπλοκών.

Εκπαιδευτική παραμέληση: Είναι η μη παροχή ή η ελλιπής παροχή εκπαίδευσης στο παιδί, που μπορεί να καλύπτει και την υποχρεωτική εκπαίδευση. Είναι γνωστό ότι ευάλωτες κοινωνικές ομάδες είναι λιγότερο πιθανό να ολοκληρώσουν την υποχρεωτική εκπαίδευση. Η οικονομική κρίση ενέτεινε σε κάποιες περιπτώσεις την παιδική εργασία και επαιτεία σε αυτές τις ομάδες, ενώ η κρίση της πανδημίας δυσχεραίνει την πρόσβαση στην εκπαίδευση, καθώς οι ευάλωτες ομάδες δεν έχουν την υλικοτεχνική ικανότητα να ανταπεξέλθουν στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση. Το σχολείο λειτουργεί ως σημαντικός προστατευτικός παράγοντας για την ψυχοκοινωνική υγεία των παιδιών και η μη πρόσβαση στο σχολείο επιτείνει το τραύμα. Ταυτόχρονα, γονείς από ευάλωτες ομάδες δεν μπορούν εύκολα να υποστηρίξουν μαθησιακά τα παιδιά στο σπίτι, τα οποία έτσι υπολείπονται σε σχέση με τους συμμαθητές τους.

Καθαριότητα, τροφή, ένδυση: Βασικές ανάγκες του παιδιού μένουν ακάλυπτες με εμφανή τρόπο, όπως π.χ. το παιδί έρχεται στο σχολείο άπλυτο/με βρώμικα ρούχα/συνεχώς τα ίδια ρούχα/ ρούχα ακατάλληλα για την εποχή. Το παιδί δεν φέρνει κολατσιό στο σχολείο, παραπονιέται ότι πεινάει, δεν μπορεί να ανταπεξέλθει σε αθλητικές δραστηριότητες, τρώει μόνο χαμηλής ποιότητας τροφή, π.χ. πατατάκια. Η παραμέληση στις βασικές ανάγκες του παιδιού δεν προκύπτει- παρά μόνο στις ακραίες περιπτώσεις-από έλλειψη οικονομικών πόρων, αλλά κυρίως από ψυχική αποδιοργάνωση στην οικογένεια, ενώ δυστυχώς, φαινόμενα παραμέλησης ενίοτε παρατηρούνται και σε παιδιά σε ιδρύματα.

Έλλειψη επίβλεψης: Ο γονιός αφήνει μικρά μόνα στο σπίτι, ή αναθέτει φροντίδα σε ακατάλληλες ηλικίες, π.χ. στο μεγαλύτερο παιδί (8 ετών) να προσέχει το μικρότερο (3 ετών) με κίνδυνο ατυχήματος στο σπίτι. Σε άλλες περιπτώσεις, εγκαταλείπει το παιδί σε άλλους ενήλικες (συγγενείς, γείτονες) χωρίς να ενδιαφέρεται να ενημερωθεί για το παιδί και σε κάποιες περιπτώσεις η εγκατάλειψη αυτή είναι παρατεταμένη. Μορφή παραμέλησης επίσης θεωρείται όταν ο γονιός (π.χ. μονογονέας, ή παραμελημένος γονέας) ζητά συναισθηματική στήριξη ΑΠΟ το παιδί, δημιουργώντας έτσι φορτία ευθυνών κι ενοχών στο παιδί που δεν του αναλογούν. Οι συναισθηματικές ανάγκες των γονιών προορίζονται να καλύπτονται μέσα στο ζευγάρι ή από άλλους υποστηρικτικούς ενήλικες στον κύκλο τους. Δεν προορίζονται να καλυφθούν από ένα παιδί στο οποίο η αγάπη και η φροντίδα πρέπει να δίνεται ανιδιοτελώς, ενώ δικαιούται την ανεμελιά της παιδικής ηλικίας, χωρίς να αγωνιά αν κατάφερε να κάνει το μπαμπα ή τη μαμά ευτυχισμένους. Η κακώς εννοούμενη 'αδυναμία' προς ένα παιδί μπορεί να είναι η ρίζα της συνεξάρτησης και να δημιουργήσει πολλά προβλήματα στον ψυχισμό και στις σχέσεις του παιδιού αργότερα.

Τέλος, η *παραμέληση εποπτείας ανηλίκου* είναι και αυτή μια μορφή παραμέλησης. Ο γονιός που επιτρέπει στο παιδί του να συμπεριφέρεται επιθετικά και είτε αδιαφορεί, είτε με τη στάση του έμμεσα ή άμεσα ενθαρρύνει αυτή τη συμπεριφορά, παραμελεί τη βασική ανάγκη του παιδιού για οριοθέτηση. Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση εφήβου που οι γονείς του επέτρεπαν να γυρνά στο σπίτι ό,τι ώρα ήθελε, ενώ είχε

αρχίσει να χρησιμοποιεί παράνομες ουσίες. Όταν οι συμμαθητές του είπαν: «Μακάρι να μας άφηναν κι εμάς οι γονείς μας να γυρνάμε ό,τι ώρα θέλουμε», τους απάντησε: «Μακάρι να ασχολούντουσαν οι δικοί μου με το ποια ώρα γυρνάω κι ας μην με άφηναν να βγω καθόλου».

Ερώτηση τελικής εργασίας

Σκεφτείτε κάποιες περιπτώσεις παραμέλησης παιδιού που μπορεί να γνωρίζετε. Τι θα μπορούσε να γίνει για να βελτιωθεί η κατάστασή του;

3.2 Συναισθηματική και λεκτική κακοποίηση

Είναι συνηθισμένη και συμβαίνει σε πολλές οικογένειες. Περιλαμβάνει πολλές μορφές, που εντείνονται από την ψυχική φόρτιση των γονέων καθώς και από διάφορους ψυχοπαιδαγωγικούς παράγοντες που μπορεί να επηρεάζουν την οικογένεια. Υπάρχει μια κλιμάκωση από τον φυσικό εκνευρισμό, στην συνεχόμενη ένταση και την κακοποίηση. Όταν οι φωνές είναι συνεχείς, σε σημείο που να προκαλούν ταραχή, τρόμο στο παιδί, όταν περιλαμβάνουν ταπείνωση, βρισιές, προσπάθεια να μειωθεί η αξία του παιδιού, να το πληγώσουν, τότε ο συνηθισμένος εκνευρισμός γίνεται κακοποίηση. Κακοποίηση μπορεί επίσης να είναι οι υπερβολικές απαγορεύσεις, οι απειλές,

Η απομόνωση από το κοινωνικό περιβάλλον: Η εμπλοκή σε ενδο-οικογενειακές συγκρούσεις (τριγωνισμός) είναι πολύ συνηθισμένη σε κακοποιητικά διαζύγια, όπου ο ένας εν διαστάσει σύντροφος χρησιμοποιεί το παιδί για να εκδικηθεί ή να εκβιάσει τον άλλον. Το παιδί ό,τι κι αν κάνει βιώνει αγωνία κι ενοχές: αν πάρει το μέρος του ενός, προδίδει τον άλλον. Η διαμάχη μεταξύ των γονιών είναι ήδη πολύ απειλητική για το παιδί, πόσο μάλλον όταν χρησιμοποιείται στο μέσο. Δυστυχώς τα διαζύγια πλέον έχουν γίνει πολύ κακοποιητικά και τα παιδιά τραυματίζονται από τη συνεχιζόμενη ένταση μεταξύ των γονιών.

Άλλα είδος συναισθηματικής κακοποίησης είναι η *αδιαφορία*, η *ψυχρότητα*, η *απόρριψη*, να συμπεριφέρεται δηλαδή ο γονιός σαν να μην υπάρχει το παιδί. Είναι εξαιρετικά οδυνηρό για το παιδί να είναι 'αόρατο' και θα κάνει τα πάντα για να προκαλέσει την προσοχή, ακόμη κι αν αυτή η προσοχή σημαίνει τιμωρία. Προτιμά να συμπεριφέρεται αρνητικά γνωρίζοντας ότι θα εισπράξει τιμωρία, παρά να μην ασχολείται κανείς μαζί του. Η παγερή συμπεριφορά του γονιού, πολλές φορές γνωρίζοντας ότι πληγώνει το παιδί, προκαλούν οδύνη και αγωνία ταυτόχρονα. Πασχίζει με κάθε τρόπο να προσελκύσει την προσοχή του, όμως δεν τα καταφέρνει. Όταν πλέον εγκαταλείψει την προσπάθεια, έχει καταρρεύσει.

Άλλες μορφές συναισθηματικής κακοποίησης είναι η *γελοιοποίηση των συναισθημάτων*, ιδιαίτερα του κλάσματος ή η τιμωρία της έκφρασης θυμού. Το παιδί έχει ανάγκη να εκφράσει αυτό που νιώθει και με την αποδοχή αυτής της έκφρασης το συναίσθημα ξεθυμαίνει. Όταν όμως γελοιοποιείται ('μόνο τα κορίτσια κλαίνε'), κατακρίνεται ή τιμωρείται, μαθαίνει ότι ένα πολύ σημαντικό μέρος του εαυτού του, που εκείνη τη στιγμή το βιώνει με μεγάλη ένταση, δεν είναι αποδεκτό, δεν είναι 'φυσιολογικό', δεν θα έπρεπε να υπάρχει. Για παράδειγμα, η κακοποίηση προκαλεί πτώση της αυτοαξιολόγησης του παιδιού και συναισθήματα πόνου, θυμού, μοναξιάς και ίσως ντροπής. Όταν εκφράσει το παιδί αυτά τα συναισθήματα με τον τρόπο του (κλάμα, νεύρα ή επιθετικότητα σε μικρότερο αδερφάκι) το παιδί κακοποιείται εκ νέου για τις

συνέπειες της ίδιας της κακοποίησης. Μαθαίνει ότι ο εαυτός του είναι οριστικά μη αποδεκτός, καθώς τα συναισθήματα του είναι η πύλη επικοινωνίας με την αληθινή του ύπαρξη.

Άλλος τρόπος συναισθηματικής κακοποίησης είναι η *χειραγώγηση με ενοχές*. «Τι θα ήμουν σήμερα αν δεν σε είχα κάνει...Εσύ φταις που σε χτύπησα...Μου κατέστρεψες τη ζωή». Γενικότερα εκφράσεις που δίνουν στο παιδί το μήνυμα ότι είναι ένα βάρος, ένα πρόβλημα, ένα αναγκαίο κακό. Το παιδί, ειδικά στην νηπιακή ηλικία και πρώτη παιδική ηλικία, όπου κυριαρχεί η εγωκεντρική σκέψη, ούτως ή άλλως τείνει να ερμηνεύει τις δυσκολίες και τα προβλήματα ως δικό του σφάλμα. Αυτό του δίνει μια ψευδαίσθηση ελέγχου, αλλά με τεράστιο κόστος. «Χώρισαν οι γονείς μου γιατί εγώ δεν ήμουν καλό παιδί». «Αν διάβαζα τα μαθήματα μου, δεν θα είχε πεθάνει η μαμά». Με αυτή τη μαγική σκέψη, το παιδί καθησυχάζει τον εαυτό του ότι μπορεί να ελέγξει μια απρόβλεπτη ζωή. Το πρόβλημα είναι ότι η αίσθηση της ενοχής και της υπερ-ευθύνης συντηρείται μέχρι και την ενηλικίωση, δημιουργώντας πολλά προβλήματα στο άτομο. Μπορεί σε εμάς να είναι αυτονόητο, είναι όμως σημαντικό όταν η οικογένεια αντιμετωπίζει τις συνέπειες μιας κρίσης να τονίσουμε στο παιδί ότι «δεν φταις εσύ». Ούτε για τις αντικειμενικές συνέπειες στην οικογένεια, ούτε για τις ψυχολογικές συνέπειες στους γονείς. Οι ενοχές εντείνονται και περιπλέκονται όταν οι ίδιοι οι γονείς τις εκφράζουν στα παιδιά, π.χ. «εσύ φταις που αρρώστησα, με έσκασες», ή μέσω απειλών, π.χ. «θα με πεθάνετε όλοι σας εδώ μέσα». Οι **ενοχές** είναι ουσιαστικό κομμάτι στην θεραπεία του τραύματος και είναι σημαντικό να ελαφρύνουν καθώς δείχνουν υπερβολικά ανθεκτικές στο χρόνο, με πολλές καταστροφικές συνέπειες στην σωματική, ψυχική υγεία του ατόμου, αλλά και στις σχέσεις του.

Άλλες μορφές συναισθηματικής κακοποίησης είναι οι υπερβολικές απαιτήσεις, η σύγκριση με τα αδέρφια, η ασυνέπεια στη συμπεριφορά του γονιού (άλλοτε τιμωρεί το παιδί πολύ σκληρά κι άλλοτε αδιαφορεί για το ίδιο παράπτωμα) και γενικότερα, ο εγωκεντρισμός του γονιού, όπου όλες οι αντιδράσεις του γίνονται με βάση τις δικές του ανάγκες κι όχι του παιδιού.

Αφορμή για σκέψη

Γνωρίζετε ποιες είναι κάποιες από τις μακροπρόθεσμες συνέπειες της λεκτικής και συναισθηματικής κακοποίησης για το παιδί και τη μετέπειτα πορεία του;

3.3 Σωματική κακοποίηση

Η Ελλάδα είναι ένα από τα ευρωπαϊκά κράτη, όπου επιτρέπεται η σωματική τιμωρία ως μέθοδος διαπαιδαγώγησης. Αν και σαφώς λιγότερο δημοφιλής ή αποδεκτή από ό,τι στο παρελθόν, η πλειοψηφία των ελληνίδων μητέρων εξακολουθεί να χρησιμοποιεί τη σωματική τιμωρία, έστω και σε ήπια μορφή, χωρίς όμως αποτέλεσμα (καθώς το παιδί επαναλαμβάνει ξανά και ξανά τη συμπεριφορά για την οποία τιμωρήθηκε). Βέβαια δεν κατηγοριοποιείται οποιαδήποτε σωματική τιμωρία ως κακοποίηση, αυτό θα ήταν ακραίο. Όταν όμως η σωματική τιμωρία:

- A) είναι υπερβολική σκληρή,
- B) είναι υπερβολικά συχνή,
- Γ) χρησιμοποιείται για ελάχιστες αφορμές,

Δ)προκαλεί σωματικό τραυματισμό (π.χ. μελανιές),

Ε)γίνεται με σκοπό την ψυχική εκτόνωση του γονιού,

Στ) γίνεται με σκοπό να πληγώσει, να εκδικηθεί, να μειώσει το παιδί,

Ζ)συνυπάρχει με εξάρτηση ουσιών ή ψυχική ασθένεια στον γονέα,

τότε πρόκειται για σωματική κακοποίηση κι όχι σωματική τιμωρία, με τη δικαιολογία της διαπαιδαγώγησης.

Μορφές σωματικής κακοποίησης μπορεί να είναι χτυπήματα με αμβλύ ή αιχμηρό αντικείμενο, καψίματα, χτυπήματα με σκοινί-ζώνη, μακρόχρονη ακινητοποίηση του παιδιού, εγκλεισμός και διάφορες άλλες ακραίες μορφές, που προσιδιάζουν σωματικά βασανιστήρια, όπως χρήση ζεματιστού νερού, απόφραξη αεραγωγών-προσπάθεια πνιγμού κλπ. Παρότι σπάνιο, δεν είναι δύσκολο στο γονέα που έχει την αντίστοιχη ψυχοπαθολογία, να προχωρήσει σε ακραίες μορφές σωματικής κακοποίησης, η οποία μπορεί να καταλήξει ακόμη και σε θάνατο.

Η σωματική κακοποίηση τραυματίζει το σώμα και την ψυχή του παιδιού, με δραματικό τρόπο. Διδάσκει στο παιδί ότι οι διαφορές λύνονται με τη βία, ότι ισχύει το δίκαιο του ισχυρότερου, ότι η βία πάντα υπερισχύει, ότι του αξίζει να το κάνουν να πονέσει, ότι το σώμα του, η ύπαρξή του δεν έχουν καμία αξία. Καταστρέφει την εμπιστοσύνη ανάμεσα στο γονιό και το παιδί, μειώνει την αυτοεκτίμηση του παιδιού και είναι πιθανόν να ενθαρρύνει στο παιδί την επιθετικότητα ως έκφραση του εσωτερικού του πόνου. Είναι σημαντικό να κατανοήσουμε ότι οι συχνές επιθέσεις στο παιδί είναι πολύ εύκολο να 'ξεφύγουν' και να γίνουν κακοποιητικές. Αυτό είναι ιδιαίτερα επίκαιρο σε μια πολύπλοκη, παρατεταμένη κρίση, όπως αυτή της πανδημίας, όπου συνυπάρχει ο εγκλεισμός και η οικονομική απραγία. Είναι γνωστό ότι οι κρίσεις οδηγούν σε αύξηση της ενδο-οικογενειακής βίας, οπότε η σωματική κακοποίηση αναμένεται επίσης να αυξηθεί, προσθέτοντας έτσι στο τραύμα που ήδη βιώνει το παιδί.

3.4 Σεξουαλική κακοποίηση

Η σεξουαλική κακοποίηση είναι μια από τις πιο κρυμμένες και αποσιωπημένες μορφές παιδικής κακοποίησης. Τείνει να αυξάνεται σε περιόδους κρίσεων, καθώς η απώλεια της γονεϊκής προστασίας σε συνδυασμό με την ανέχεια μπορούν να οδηγήσουν σε αύξηση της σεξουαλικής εκμετάλλευσης των παιδιών. Είναι μια μορφή που ευδοκιμεί ιδιαίτερα σε συνθήκες αποσιώπησης. Είναι ιδιαίτερα απεχθής και ο περισσότερος κόσμος δεν θέλει να ακούσει για αυτήν, αφήνοντας τα παιδιά- θύματα απροστάτευτα. Εξάλλου, δεν υπάρχει στη χώρα μας επαρκές, οργανωμένο σύστημα διαχείρισης καταγγελιών περιστατικών σεξουαλικής κακοποίησης, έτσι ακόμη κι οι ενήλικες που θέλουν να βοηθήσουν, βρίσκονται αντιμέτωποι με το δίλημμα των 'αποδείξεων', αλλά και των πιθανών αντιποίνων από τον δράστη. Στις σπάνιες περιπτώσεις στη χώρα μας, όπου τα ενήλικα πλέον θύματα της παιδικής σεξουαλικής κακοποίησης έφτασαν στο δικαστήριο, αντιμετωπίστηκαν ως ψεύτες/παράφρονες, ότι το προκάλεσαν κλπ. Είναι μια δεύτερη θυματοποίηση που αποθαρρύνει οποιονδήποτε θέλει να καταγγείλει και να σταματήσει αυτή την μάλιστα.

Όλα τα είδη της σεξουαλικής δραστηριότητας μεταξύ ενηλίκων όταν πραγματοποιούνται σε παιδί, αλλά και δραστηριότητες χωρίς άγγιγμα, όπως το να χρησιμοποιεί ο μπαμπάς το παιδί για να δουν πορνογραφία μαζί, να ενθαρρύνει κανείς το παιδί να παρακολουθεί σεξουαλικές πράξεις κλπ. Γενικά, οποιαδήποτε

πράξη με παιδιά, η οποία περιλαμβάνει σεξουαλική διέγερση του ενήλικα είναι κακοποίηση. Το παιδί μπορεί πάντα να αντιληφθεί ότι υπάρχει κάτι 'περίεργο' στην ατμόσφαιρα και τραυματίζεται από αυτό.

Ο πραγματικός αριθμός των περιστατικών σεξουαλικής κακοποίησης είναι πολύ δύσκολο να υπολογιστεί, καθώς η ντροπή και ο φόβος εμποδίζει τα παιδιά να μιλήσουν. Οι περισσότεροι ερευνητές διεθνώς συμφωνούν ότι περίπου 1 στις 4 ή 5 γυναίκες και 1 στους 6 ή 7 άνδρες έχουν υποστεί κάποια μορφή σεξουαλικής κακοποίησης μέχρι να ενηλικιωθούν, ενώ ο 3 στα 4 παιδιά δε θα μιλήσουν κατά τη διάρκεια της παιδικής τους ηλικίας για την κακοποίηση. Πάνω από 90% των ατόμων που κακοποιούν παιδιά είναι άτομα γνωστά στο παιδί, είτε από το άμεσο ή έμμεσο οικογενειακό περιβάλλον, φίλοι της οικογένειας, γείτονες, επαγγελματίες που ασχολούνται με παιδιά κλπ. Ένα μεγάλο ποσοστό δραστών είναι έφηβοι ή νεαροί ενήλικες. Για αυτό όταν παρατηρούνται έφηβοι να έχουν σεξουαλικό ενδιαφέρον για μικρότερα παιδιά, θα πρέπει να αναζητηθεί ψυχοθεραπευτική βοήθεια, πριν παγιωθεί η τάση σε παιδοφιλία. Όσο νωρίτερα γίνει η παρέμβαση, τόσο πιο αποτελεσματική θα είναι. Επίσης θα πρέπει να διερευνηθεί γιατί ο έφηβος έχει αυτήν την συμπεριφορά- συχνά έχουν κακοποιηθεί οι ίδιοι από ενήλικες κι επαναλαμβάνουν το τραύμα σε μικρότερα παιδιά (acting out).

Ενδείξεις σεξουαλικής κακοποίησης

Τα παιδιά που κακοποιούνται σεξουαλικά δίνουν ενδείξεις στο περιβάλλον τους ότι κάτι συμβαίνει, αν και το περιβάλλον δεν είναι πάντοτε έτοιμο ή διαθέσιμο να τα αναγνωρίσει:

- Ακατάλληλη γνώση θεμάτων που σχετίζονται με τη σεξουαλικότητα
- Απόσυρση, ντροπή για το σώμα του
- Δείχνει φόβο να πάει σε κάποιο μέρος ή όταν βλέπει κάποιο συγκεκριμένο άτομο
- Αλλαγή στη συμπεριφορά του, θλίψη, κλείνεται στον εαυτό του
- Ψυχαναγκαστική σεξουαλικοποιημένη συμπεριφορά, με μικρότερα παιδιά, ή αναπαραστάσεις σε παιχνίδια, ζωγραφιές κλπ
- Εφιάλτες, άγχος, κρίσεις πανικού, ενούρηση, δυσκολίες στην ομιλία
- Ξαφνική απώλεια ή αύξηση βάρους για να 'καμουφλάρει' το σώμα του
- Μυστικοπάθεια, φαίνεται να κρύβει κάτι

Η σχέση εμπιστοσύνης με κάποιον ενήλικα είναι εκείνη που θα βοηθήσει το παιδί να πω ανοιχτεί και να μιλήσει, αλλά η αντίδραση αυτού του ενήλικα, θα πρέπει να είναι πολύ προσεκτική. Αν ακυρώσει το παιδί λέγοντας του ότι λέει ψέματα, ότι φαντάζεται πράγματα που δεν υπάρχουν, ή αν κατηγορήσει το παιδί ή αν δείξει υπερβολικά σοκαρισμένος, τότε το παιδί είναι μάλλον απίθανο να προσπαθήσει να ξαναμιλήσει σε οποιονδήποτε.... Αν υποπτεύεστε ότι κάποιος συγγενής κακοποιεί ένα παιδί, είναι σημαντικό να μιλήσετε για την κατάσταση παρά να αψηφήσετε την ανησυχία σας και να ανακαλύψετε αργότερα ότι όντως συνέβαινε κάτι τέτοιο. Δεν θα πρέπει να αφήσετε την αγάπη για το δράστη ή την ντροπή για το «τι θα πει ο κόσμος» ή το φόβο «μη χαλάσουμε σχέσεις» να σας σταματήσει από το να αναζητήσετε βοήθεια από ειδικό επαγγελματία και τηλεφωνικές γραμμές βοήθειας στις οποίες μπορείτε να ζητήσετε συμβουλή, ακόμη και ανώνυμα.

Σε πολλές κοινωνίες η παιδική σεξουαλική κακοποίηση αποσιωπάται ως ταμπού, και είναι πολύ πιο εύκολο να πιστέψουν οι ενήλικες ότι το παιδί «ψεύδεται» ή «τα βγάζει από το μυαλό του», παρά ότι η κακοποίηση πραγματικά συμβαίνει. Ίσως γιατί μας είναι πολύ πιο βολικό να πιστέψουμε ότι δεν υπάρχει, παρά να αναλάβουμε τις ευθύνες μας και να αντιμετωπίσουμε την σεξουαλική θυματοποίηση των παιδιών στην κοινωνία που ζούμε. Σύμφωνα με τις στατιστικές όμως, είναι πολύ πιο πιθανό τα παιδιά να κακοποιούνται, παρά να ψεύδονται ή να έχουν ψευδαισθήσεις.

Η πρόληψη για την παιδική σεξουαλική κακοποίηση συνιστάται στην συστηματική **ενημέρωση**. Ενημέρωση του ευρύτερου κοινού κι οπωσδήποτε ενημέρωση της εκπαιδευτικής κοινότητας, καθώς εκείνοι είναι που πιθανότατα θα αντιληφθούν πρώτοι ότι κάτι μπορεί να συμβαίνει. Ενημέρωση επίσης χρειάζεται και στα ίδια τα παιδιά. Υπάρχουν εκπαιδευτικά προγράμματα **αυτοπροστασίας** για όλες τις ηλικίες, όπου τα παιδιά μαθαίνουν σε απλή γλώσσα και όχι με τρόπο που θα τα τρομάξει, ότι:

α) ‘το σώμα μου ανήκει σε εμένα’, β) ‘εμπιστεύομαι το ένστικτο μου αν δεν νιώθω άνετα με κάποιο άγγιγμα’, γ) ‘κανείς δεν έχει δικαίωμα να με αγγίζει στα σημεία που κρύβει το μαγικό ή να μου ζητήσει να κρατήσω μυστικά για τέτοιο άγγιγμα’, δ) ‘αν νιώσω άβολα με κάποιον έχω δικαίωμα να φωνάξω και να το βάλω στα πόδια’, ε) ‘έχω δικαίωμα να μιλήσω σε κάποιον για αυτό που μου συνέβη’.

Ο ρόλος του εκπαιδευτικού είναι πολύ σημαντικός, καθώς συχνά η παιδική κακοποίηση συμβαίνει σε δυσλειτουργικά οικογενειακά συστήματα (ο θετός πατέρας είναι ο συνηθέστερος δράστης με τον βιολογικό πατέρα να έρχεται στη δεύτερη θέση). Η κακοποίηση συντηρείται από την απροθυμία άλλων μελών να διαταράξουν τις σχέσεις ισορροπίας δύναμης και κρατούν καλά θαμμένο το μυστικό που μπορεί να γνωρίζουν όλοι αλλά να μη συζητούν ποτέ. Όταν εμπλέκεται οικονομική εκμετάλλευση, η κακοποίηση είναι ακόμη πιο περίπλοκη και χρειάζεται παρέμβαση από ομάδα διαφορετικών ειδικοτήτων για την αντιμετώπιση της. Δυστυχώς, δεν είναι λίγες οι περιπτώσεις όπου κάποιο άτομο με ισχύ στην οικογένεια εκδίδει το παιδί, εξασφαλίζοντας την αποσιώπηση των υπολοίπων, παρέχοντας τους το οικονομικό όφελος.

Αφορμή για σκέψη

Πώς πιστεύετε ότι θα μπορούσε να μειωθεί η σεξουαλική κακοποίηση και εκμετάλλευση των παιδιών στη χώρα μας;

3.5 Κακοποίηση παιδιών με ειδικές ανάγκες

Η κακοποίηση των παιδιών με ειδικές ανάγκες συμβαίνει σε πολύ υψηλότερα ποσοστά από το μέσο παιδικό πληθυσμό σε όλες τις μορφές. Τα παιδιά με ειδικές ανάγκες, όπως εγκεφαλική παράλυση, δυσμορφίες, νοητική καθυστέρηση, τύφλωση, κώφωση, επιληψία, ψυχιατρικές διαταραχές είναι ιδιαίτερα ευάλωτα για κακοποίηση κι οι έρευνες διεθνώς δείχνουν ότι κακοποιούνται σε συχνότητα 3-4 φορές μεγαλύτερη από ότι τα παιδιά του γενικού πληθυσμού. Οι λόγοι είναι ότι τα παιδιά αυτά είναι πολύ πιο ευάλωτα, καθώς:

- Έχουν μεγαλύτερη εξάρτηση από άλλους, π.χ. ένας 15χρονος με ειδικές ανάγκες ίσως χρειάζεται βοήθεια για να κάνει μπάνιο.

- Είναι πολύ πιο απομονωμένα κοινωνικά, οπότε βιώνουν τις συνέπειες μιας κρίσης, με λιγότερες πηγές στήριξης, εκεί που θα χρειάζονταν περισσότερες.
- Δυσκολεύονται να εκφράσουν αυτό που τους συμβαίνει, αυτό που θέλουν κι αυτό που νιώθουν, άρα περνούν τις συνέπειες της κρίσης μόνα κι αβοήθητα.
- Δεν έχουν την ίδια ικανότητα πρόσβασης στην πληροφόρηση, οπότε δεν κατανοούν τι συμβαίνει και δεν γνωρίζουν πώς να αντιδράσουν.
- Λόγω των ειδικών τους αναγκών και της έλλειψης υποστήριξης από το κράτος, πολλές οικογένειες είναι εξουθενωμένες και δεν έχουν την υπομονή να τα φροντίσουν σωστά.
- Ακόμη κι όταν θέλουν να επικοινωνήσουν αντιμετωπίζονται με δυσπιστία.
- Το περιβάλλον θεωρεί ότι το παιδί «δεν καταλαβαίνει», άρα δεν επηρεάζεται από τις συνέπειες της κακοποίησης με τον ίδιο τρόπο όπως οι υπόλοιποι.

Ιδιαίτερη προσοχή χρειάζεται στην επιλογή προσωπικού σε όλους τους χώρους που απασχολούν ή φροντίζουν παιδιά. Οι παιδόφιλοι έλκονται από αυτούς ακριβώς τους χώρους και αναζητούν εργασία, με αμοιβή ή συχνά εθελοντική, ώστε να έχουν πρόσβαση στα παιδιά-θύματα. Η διεθνής εμπειρία δείχνει ότι σχολεία, παιδικές κατασκηνώσεις, αθλητικοί σύλλογοι, ιδρύματα παιδικής φιλοξενίας επίσης είναι χώροι, που έλκουν παιδόφιλους και όπου έχουν παρατηρηθεί περιστατικά παιδικής κακοποίησης, για αυτό και θα πρέπει να λειτουργούν ανεξάρτητες αρχές εποπτείας τους, καθώς και πολύ αυστηρές προδιαγραφές κι έλεγχος στη στελέχωσή τους.

Επίσης, ο ρατσισμός που βιώνουν οι ελληνικές οικογένειες που έχουν παιδί με ειδικές ανάγκες τις οδηγεί σε κοινωνική απομόνωση και ακόμη μεγαλύτερη απομόνωση του παιδιού. Χαρακτηριστικοί παράγοντες της επιδείνωσης της κατάστασης στην οποία βρίσκονται παιδιά με ειδικές ανάγκες κατά τη διάρκεια μίας κρίσης, όπως π.χ. της πανδημίας είναι:

Α) Η έλλειψη χρηματοδότησης πολλών ιδρυμάτων που ήδη υποστελεχωμένα δυσκολεύονται να ανταπεξέλθουν στις βασικές ανάγκες.

Β) Η απαγόρευση πρόσβασης εθελοντών στα ιδρύματα π.χ. για λόγους δημόσιας υγείας, αφήνει τα παιδιά μόνα για μεγάλο χρονικό διάστημα.

Γ) Ο εγκλεισμός και η ψυχική επιβάρυνση από την πανδημία στις οικογένειες με παιδιά με ειδικές ανάγκες στο σπίτι τις οδηγεί σε εκρήξεις θυμού, με θύματα τα ίδια τα παιδιά.

Δ) Η δυσκολία πρόσβασης στο σχολείο των παιδιών με ειδικές ανάγκες.

Ε) Η δυσκολία στην κατανόηση όσων συμβαίνουν και στην τήρηση (στις βαριές περιπτώσεις) των μέτρων προστασίας.

Στ) Οι εγκαταλείψεις παιδιών τείνουν να αυξάνονται σε κάθε κρίση, πόσο μάλλον όταν πρόκειται για παιδιά με ειδικές ανάγκες.

Ερώτηση τελικής εργασίας

Αν έχετε εμπειρία από την ειδική αγωγή, ή από το περιβάλλον σας, γνωρίζετε αν κάποιοι μαθητές με ειδικές ανάγκες βρέθηκαν σε κίνδυνο κακοποίησης/παραμέλησης, λόγω των δυσχερειών της οικονομικής/υγειονομικής κρίσης;

3.6 Παιδιά-θεατές συντροφικής έμφυλης βίας

Όταν τα παιδιά βλέπουν τον έναν από τους δυο γονείς να κακοποιείται από τον άλλον (λεκτικά, συναισθηματικά, σωματικά) νιώθουν σαν να κακοποιούνται τα ίδια. Η αγωνία για την ασφάλεια και την ευημερία του γονιού-θύματος, η ενοχή ότι δεν μπορούν να κάνουν κάτι για να τον/την βοηθήσουν, ο φόβος για το γονιό-δράστη, και ενίοτε η ενοχή ότι προδίδουν τον έναν από τους δυο γονείς, είναι εξαιρετικά τραυματική για τα παιδιά. Δεν είναι λίγες οι περιπτώσεις, όπου τα παιδιά ‘μπαίνουν στη μέση’, προτιμούν να χτυπήσει τα ίδια, παρά να χτυπήσει τη μητέρα τους. Παρότι η πλειοψηφία των θυμάτων ενδο-οικογενειακής βίας είναι γυναίκες, δεν είναι λίγες οι περιπτώσεις, όπου και άντρες κακοποιούνται (κυρίως λεκτικά, συναισθηματικά, οικονομικά) από τη σύντροφό τους. Η οικονομική κρίση, αλλά και η κρίση της πανδημίας έδειξαν ότι η έμφυλη βία αυξήθηκε κατακόρυφα, λόγω της επιδείνωσης της ψυχικής φόρτισης, της απραγίας, αλλά και της αύξησης του χρόνου, όπου τα μέλη της οικογένειας βρέθηκαν εγκλωβισμένα στο σπίτι.

Πολιτισμικά, είναι πολλοί οι παράγοντες που κρατούν μια γυναίκα εγκλωβισμένη στην βίαιη συντροφική σχέση. Υπάρχει η αντίληψη ότι οι λόγοι είναι κυρίως πρακτικοί (κατοικία, οικονομική επιβίωση), όμως η εμπειρία δείχνει ότι πολλοί ψυχολογικοί λόγοι δρουν το ίδιο, αν όχι περισσότερο και για αυτό η γυναίκα χωρίς ψυχοθεραπευτική ή ψυχολογική παρέμβαση δεν απομακρύνεται, ακόμη κι όταν εκλείψουν οι πρακτικοί λόγοι.

Έχει χαραχτεί στη μνήμη μου συζήτηση με ωφελούμενη σε κέντρο κακοποιημένων γυναικών, όπου έκανα εθελοντικά συμβουλευτική πριν από μια δεκαετία. Ήταν σε άσχημη κατάσταση από την κακοποίηση που δεχόταν. Ρώτησα:

- Τι σας εμποδίζει να φύγετε από τη σχέση;
- (παύση)...Μπορεί στο μέλλον εκείνος να αλλάξει...
- Πόσο καιρό υπάρχει κακοποίηση στη σχέση;
- 20 χρόνια...

Οι υποσυνείδητες πεποιθήσεις που κρατούν μια γυναίκα σε κακοποιητική σχέση είναι πολύ ισχυρές:

1)«Τον χρειάζομαι για να με σώσει». Βαθύτατη, εσφαλμένη πεποίθηση που πηγάζει από προσωπικά, οικογενειακά και συλλογικά βιώματα. Λησμονούν κάθε επίγνωση της προσωπικής τους δύναμης. Χάνουν την αίσθηση της ζωής ως πολυπαραγοντικού φαινομένου κι ο μοναδικός παράγοντας επιβίωσης στη ζωή είναι ο σύντροφος. Πιστεύουν ότι δεν μπορούν να επιβιώσουν χωρίς τον σύντροφο, όχι μόνο οικονομικά, αλλά ούτε συναισθηματικά, ούτε υπαρξιακά. Όπως όμως χαρακτηριστικά ανέφερε μια πολύ έμπειρη ψυχίατρος: «Σε αυτή την ζωή, μόνοι μας ήρθαμε, μόνοι φεύγουμε». Για την συνεξαρτητική γυναίκα αυτή η υπαρξιακή μοναξιά ακούγεται πολύ απειλητική. Μπορεί όμως- με αρκετή προσπάθεια και επιμονή- να αλλάξει τις εγκλωβιστικές αυτές πεποιθήσεις.

2)«Δεν μπορώ να ζήσω χωρίς αυτόν». Η πιο ακριβής προσέγγιση για αυτήν την περίπτωση είναι εκείνη των 12 βημάτων (των Ανώνυμων Συνεξαρτητικών), όπου οι γυναίκες αναγνωρίζουν ότι ουσιαστικά έχουν μετατρέψει το άλλο άτομο σε ‘ανώτερη δύναμη’ (όπως εκείνες καταλαβαίνουν την έννοια ‘ανώτερη δύναμη’). Ουσιαστικά έχουν θεοποιήσει την παρουσία του συντρόφου στη ζωή τους.

3)«Χωρίς εκείνον, ούτε ο Θεός δεν θα με βοηθήσει». Η συνεξάρτηση έχει αγγίξει το υπαρξιακό, σχεδόν μεταφυσικό, επίπεδο συνείδησης. Νιώθει ότι από μόνη της δεν έχει καμία αξία ως έμψυχο ον, ως ανθρώπινο πλάσμα, δεν έχει δικαίωμα να υπάρχει. Ότι χωρίς εκείνον, δεν δικαιούται να ζει, δεν δικαιούται να έχει καμία βοήθεια ή καλοτυχία στη ζωή της, οπότε η ζωή μακριά από τον κακοποιητικό σύντροφο φαντάζει ακόμη πιο τρομακτική από την ίδια την κακοποίηση.

4)Ανταγωνισμός με άλλες γυναίκες. Με άμεσο ή έμμεσο τρόπο, ο σύντροφος της δείχνει ότι έχει κι άλλες επιλογές κι ότι κατά κάποιο τρόπο της κάνει χάρη που μένει μαζί της. Έτσι, ο εστιασμός της φεύγει από την άσχημη συμπεριφορά του κι επικεντρώνεται στις πιθανές ή πραγματικές ‘ανταγωνίστριες’, ακριβώς σε μια περίοδο που χρειάζεται την υποστήριξη των άλλων γυναικών.

Αυτές οι απλές αλλά βαθιά ριζωμένες πεποιθήσεις κρατούν πολλές γυναίκες στην κακοποίηση. Διανοητικά, ως λογικές προτάσεις, δεν τις δέχονται. Αποτελούν όμως το βαθύτερο προγραμματισμό, τις ‘εντολές’ βάσει των οποίων εργάζεται το δικό τους λειτουργικό σύστημα. Είναι πανίσχυρες μέχρι τη στιγμή που θα αντιληφθούν την ύπαρξή τους. Η ρίζα της συνεξάρτησης υπόκειται στην αναζήτηση τριών βασικών στοιχείων μέσα από ένα άλλο άτομο: *ασφάλεια, αγάπη και νόημα της ύπαρξης*. Όταν αποκτήσει την αίσθηση ότι μπορεί **με άλλο τρόπο να βρει αυτά τα τρία στοιχεία στη ζωή της**, τότε μπορεί να αλλάξει και να προχωρήσει **με ενθουσιασμό, κι όχι φόβο, στο άγνωστο της ζωής της**. Συχνά για την παραμονή στη βίαιη σχέση χρησιμοποιούν ως δικαιολογία τα παιδιά. Όμως η παραμονή σε μια κακοποιητική συζυγική σχέση δεν βοηθά τα παιδιά. Τα τραυματίζει πολύ βαθιά, ενώ μαθαίνουν ρόλους και στερεότυπα σχετικά με τα δύο φύλα που δεν θα τα βοηθήσουν στο μέλλον τους. Μαθαίνουν επίσης ότι εγγύτητα στις ανθρώπινες σχέσεις σημαίνει βία.

Ερώτηση τελικής εργασίας

Πώς πιστεύετε ότι συνέβαλλε η κρίση της πανδημίας στην αύξηση της ενδο-οικογενειακής βίας και πώς θα μπορούσε να αντιμετωπισθεί;